

ПРАВОВЕ РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «ВІЙСЬКОВА ЧАСТИНА» ЯК ЕЛЕМЕНТ СИСТЕМИ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Здійснено аналіз норм національного законодавства, яким урегульовано відносини у сфері оборони. Це дало змогу вивчити поняття «військова частина» та визначити цю дефініцію як структурний елемент ЗСУ, сформований на основі директиви (наказу) вищого штабу (командира, командуючого), який виконує завдання та функції, означені специфікою діяльності видів ЗСУ, та утримується за рахунок коштів Державного бюджету. Виокремлено ознаки цього поняття та акцентовано на проблемі законодавчого розуміння окресленої дефініції.

Ключові слова: оборона, безпека, правове регулювання, держава, національна безпека і оборона.

Постановка проблеми. Система нормативно-правових актів, що регулюють відносини у сфері оборони, чітко декларує ієрархію військових формувань залежно від їх правового статусу так: підрозділ (нижча ланка), військова частина, з'єднання, об'єднання (вища ланка). Водночас представники воєнно-правової науки дотримуються законодавчо встановленої структури, розглядають і досліджують зміст кожного елемента, з огляду на принцип їх субординації. Водночас нині спостерігається безсистемність поглядів як законодавця, так і науковців щодо розуміння поняття «військова частина». Вирішення цієї проблеми і є **метою** статті.

Стан дослідження. Загальні питання державної політики в сфері оборони частково відображені в дослідженнях таких учених: О. М. Бандурки, І. І. Гавради, І. М. Іллінського, Д. Кіпатрік, Л. Пала, В. Д. Попова, В. Ф. Халіпова та ін.

Виклад основних положень. Вивчаючи сутність поняття «військова частина», слід зазначити, що і в науково-довідковій літературі, і на законодавчому рівні, на жаль, відсутній єдиний підхід до визначення сутності окресленого поняття.

Так, Військовий енциклопедичний словник поняття «військова частина» визначає як організаційну самостійну бойову й адміністративно-господарську одиницю у всіх видах Збройних Сил, яка має дійсне та умовне найменування [1, с. 151].

Автори Радянської військової енциклопедії визначають військову частину як основну військову одиницю постійної організації в Збройних Силах, що організаційно може входити до складу більшої військової частини або з'єднання [2].

В академічному тлумачному словнику військова частина визначається як постійна адміністративна, стройова та господарська одиниця різних родів військ і всіх видів Збройних Сил, яка складається зі штабу, бойових, спеціальних і тилкових підрозділів [3].

Отож, автори словникової літератури наділяють військову частину такими характерними рисами:

- 1) структурна одиниця видів Збройних Сил;
- 2) структурно складається зі штабу, бойових, спеціальних і тилкових підрозділів;
- 3) наявність обов'язкового дійсного та умовного найменування.

Водночас, на нашу думку, використання цих визначень лише загалом дозволяє усвідомити, що таке військова частина Збройних Сил, тобто ці визначення відображають зовнішні атрибути означеного військового елемента, однак не перелічують основні ознаки цієї правової категорії.

Науковці галузі воєнного права також неоднозначно формулюють визначення сутності поняття «військова частина» та відповідно виокремлюють різні ознаки окресленого поняття.

В. Й. Кісель вважає, що військова частина – це основна організаційно-самостійна одиниця Збройних Сил України, яка має дійсне та умовне найменування, фінансується з коштів Державного бюджету, веде самостійне господарство, має кошторис надходжень і видатків, рахунки в установах банків, печатки із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням [4, с. 109], тобто наділяє військову частину всіма ознаками, які притаманні юридичній особі.

Відповідно науковець виділяє такі ознаки військових частин:

- 1) військова частина є основною структурною одиницею Збройних Сил України;
- 2) військова частина повинна мати своє дійсне та умовне найменування;
- 3) основним джерелом фінансування діяльності військової частини є кошти, отримані з Державного бюджету України;
- 4) для забезпечення повсякденної життєдіяльності війська частина веде самостійне господарство [4, с. 108].

О. І. Шкуропацький під військовою частиною пропонує розуміти органи військового управління, з'єднання, частини, кораблі,

військові навчальні заклади, установи та організації Збройних Сил України, які утримуються за рахунок коштів Державного бюджету України, ведуть відокремлене господарство, мають кошторис надходжень і видатків, рахунки в установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням [5, с. 241].

На нашу думку, це визначення не є конкретним і заплутує розуміння окресленого поняття, змішуючи його головні ознаки. Водночас автор наголошує, що військова частина, вступаючи в цивільно-правові або господарські відносини, набуває статусу суб'єкта цивільно-правових або відповідно господарських відносин, особливу увагу автор приділяє визнанню всіх військових частин юридичною особою.

В. М. Анохін зазначає, що військова частина є найнижчою штатною одиницею в загальній системі забезпечення Збройних Сил України, де безпосередньо витрачаються кошти [6, с. 11]. Таке визначення, на нашу думку, є абстрактним і не визначає специфіку діяльності означеного військового утворення.

Специфічне визначення військової частини пропонує П. Є. Трофименко, який визначає військову частину як військову одиницю, яка складається з декількох бойових підрозділів, органів управління, підрозділів спеціальних військ і тилу [7].

Неоднозначність дефініції поняття «військова частина» наразі існує і на законодавчому рівні, адже законодавець визначає зміст військової частини так.

Так, у Постанові Кабінету Міністрів України «Про порядок відчуження та реалізації військового майна Збройних Сил» та Наказі Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про конкурсний відбір суб'єктів оціночної діяльності у випадках відчуження військового майна» визначено, що військова частина – військова частина, заклад, установа, організація, які утримуються за рахунок коштів державного бюджету і входять до складу Збройних Сил. На нашу думку, це визначення абстрактне та не охоплює всі ознаки, характерні цьому утворенню.

Незрозуміло, як поняття «військова частина» з притаманними йому ознаками може бути тотожним поняттям закладу, установи, організації. Подібне визначення міститься і в наказі Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про організацію квартирно-експлуатаційного забезпечення Збройних Сил України», де передбачено, що військова частина – це військові частини, заклади, установи, організації Збройних Сил України.

Ще в одному наказі Міністерства оборони України «Про особливості виплати винагород військовослужбовцям, особам рядового і начальницького складу в особливий період та під час проведення антитерористичних операцій» ширше визначено сутність окресленого поняття – це з'єднання, військова частина, установа, організація, підрозділ, територіальний орган, заклад, орган, підрозділ правоохоронного органу.

Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку обліку платників податків і зборів» визначено, що військова частина – військові частини, заклади, установи, організації Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів України військових формувань.

Здійснивши аналіз положень наказу Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України», можна зазначити, що військовій частині (з'єднанню) притаманні такі характерні риси, а саме:

а) мають право постійного чи тимчасового користування різними об'єктами матеріально-технічної бази, матеріальними засобами, призначеними для забезпечення бойової підготовки і виховної роботи, військового побуту, правильної експлуатації, ремонту, зберігання озброєння, військової техніки і майна;

б) у своїй власності мають культурно-освітнє майно: технічні засоби виховання (зокрема поліграфічне устаткування), газетний папір, світлотехнічну апаратуру, устаткування сцен клубів і центрів культури, просвіти і дозвілля, музичні інструменти, телевізори, магнітофони, відеомагнітофони, програвачі, платівки, відео- та аудіокасети, настільні ігри, художні картини і скульптури, матеріали наочної агітації, друковані видання, витратні й експлуатаційні матеріали та інше майно, яке використовується в інтересах виховної роботи у Збройних Силах України;

в) командир військової частини, яка має права юридичної особи, у межах своїх повноважень і виділених коштів має право укладати господарські угоди або договори та нести повну відповідальність за обґрунтоване і правомірне витрачання (використання) коштів на пов'язану з цими угодами діяльність.

Водночас, на нашу думку, *військовим частинам притаманні такі ознаки:*

- 1) є складовим елементом ЗСУ;
- 2) зовнішнім атрибутом військової частини є зображення Бойового Прапора військової частини ЗСУ, який розміщується на бланку

Грамоти Президента України, яка видається військовій частині під час вручення Бойового Прапора;

3) є колективним утворенням;

4) здійснення керівництва військовою частиною покладено на командира військової частини, який повинен забезпечувати постійний розвиток військового господарства частини, впровадження наукової організації праці під час його ведення, постійне поліпшення матеріально-побутових умов і задоволення культурних потреб військовослужбовців, ощадливі та економні витрати матеріальних засобів і коштів, уміле й ефективне використання техніки за виконання господарських заходів;

5) утримуються за рахунок коштів Державного бюджету;

6) створюються за метою забезпечення підтримання постійної бойової та мобілізаційної готовності видів ЗСУ;

7) можуть залучатися до здійснення заходів правового режиму воєнного і надзвичайного стану, боротьби з тероризмом і піратством, посилення охорони державного кордону, суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні і континентального шельфу України та їх правового оформлення, протидії незаконним перевезенням зброї і наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів у відкритому морі, ліквідації надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру, надання військової допомоги іншим державам, а також брати участь у міжнародному військовому співробітництві, міжнародних антитерористичних, антипіратських та інших міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки на підставі міжнародних договорів України та в порядку і на умовах, визначених законодавством України;

8) мають право постійного чи тимчасового користування різними об'єктами матеріально-технічної бази, матеріальними засобами, призначеними для забезпечення бойової підготовки і виховної роботи, військового побуту, правильної експлуатації, ремонту, зберігання озброєння, військової техніки і майна;

9) володіють культурно-освітнім майном, тобто технічними засобами виховання (поліграфічне устаткування): газетний папір, світло-технічна апаратура, устаткування сцен клубів і центрів культури, просвіти і дозвілля, музичні інструменти, телевізори, магнітофони, відеоманітофони, програвачі, платівки, відео- та аудіокасети, настільні ігри, художні картини і скульптури, матеріали наочної агітації, друковані видання, витратні й експлуатаційні матеріали та інше майно, яке використовується в інтересах виховної роботи у Збройних Силах України;

10) командир (начальник) військової частини, яка має права юридичної особи, у межах своїх повноважень і виділених коштів має право укладати господарські угоди або договори та несе повну відповідальність за обґрунтоване і правомірне витрачання (використання) коштів на пов'язану з цими угодами діяльність;

11) завдання військової частини такі: брати участь у боротьбі з диверсійно-розвідувальними групами та попередження терористичних актів на території України; розшук військовослужбовців, що скоїли злочин або самовільно залишили розташування частини, підрозділу; участь в охороні військових об'єктів; забезпечення громадського порядку та військової дисципліни військовослужбовцями у військових частинах, військових містечках, на вулицях міста та громадських місцях; забезпечення безпеки дорожнього руху, супроводження військових колон; забезпечення виконання кримінального покарання військовослужбовцями, конвоювання до дисциплінарних батальйонів, виправних колоній, гауптвахт тощо;

12) формування (розформування) військової частини здійснюється на основі директиви (наказу) вищого штабу (командира, командуючого);

13) є суб'єктом військових правовідносин;

14) має свій індивідуально присвоєний номер, який складається з п'яти знаків.

Структурно військові частини складаються з: підрозділів (найменше військово формування, яке має командира); взводу (сукупність, як правило, 2–4 підрозділів); рота (сукупність декількох взводів); батальйонів (складається з декількох рот (зазвичай 2–4) і декількох взводів, що не входять ні в одну з рот); полку (тактичне військово формування); бригад (військово формування, яке займає проміжне положення між полком і дивізією); дивізій (основне оперативно-тактичне формування); корпусу (є проміжним формуванням між дивізією і армією); армії (охоплює в себе дивізії, полки, батальйони всіх родів військ).

Висновки. Вважаємо, що військова частина – це структурний елемент ЗСУ, сформований на основі директиви (наказу) вищого штабу (командира, командуючого), який виконує завдання та функції, визначені специфікою діяльності видів ЗСУ, та утримується за рахунок коштів Державного бюджету.

1. Военный энциклопедический словарь. – М.: Воениздат, 1983. – 863 с.

2. Радянська військова енциклопедія «ВАВИЛОН–ГРАЖДАНСКАЯ» // (Советская военная энциклопедия) / Маршал Советского Союза Н. В. Огарков. – М.: Воениздат, 1979. – Т. 2. – С. 304.

3. Академічний тлумачний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/chastyna>

4. Кісель В. Й. Статус військових частин Збройних Сил України як суб'єктів цивільних правовідносин / В. Й. Кісель // Університетські наукові записки. – 2005. – № 3 (15). – С. 107–110 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/...](http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/)

5. Шкуропацький О. І. До питання актуальності надання військовим частинам статусу юридичної особи / О. І. Шкуропацький // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – Вип. 27. – 2014. – С. 237–246 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis...

6. Основи фінансового забезпечення військової частини. Частина перша: навч. посібник / В. М. Анохін, І. Ю. Марко, Ю. Б. Медведєв, Д. М. Котій, І. М. Семеніхін. – К.: ВІКНУ, 2006. – 380 с.

7. Тактична підготовка артилерійських підрозділів: підручник / П. Є. Трофименко, Ю. І. Пушкарьов, С. П. Латин та ін. – Суми: Сумський державний університет, 2012. – 776 с.

Сокуренко В. В. Правове понимание понятия «военная часть» как элемент системы Вооруженных Сил Украины

Осуществлен анализ норм национального законодательства, которым урегулированы отношения в сфере обороны. Это дало возможность выучить понятия «военная часть» и определить данную дефиницию как структурный элемент ВСУ, сформированный на основе директивы (приказа) вышестоящего штаба (командира, командующего), который выполняет задачи и функции, определенные спецификой деятельности видов ВСУ, и содержится за счет средств Государственного бюджета. Выделены признаки этого понятия и акцентировано на проблеме законодательного понимания очерченной дефиниции.

Ключевые слова: оборона, безопасность, правовое регулирование, государство, национальная безопасность и оборона.

Sokurenko V. V. Legal understanding of the term «military unit» as an element of the Armed Forces of Ukraine

The scientific article analyses national legislation, which regulates relations in the sphere of defense, which allowed the author to analyze the concept of «military unit» and to determine this definition as a structural element of the AFU, formed on the basis of the directive (the order) of the high headquarters (commander, army commander) who carries out the tasks and the functions defined by the specifics of the AFU and is maintained at the expense of the State budget. The author highlighted the features of this concept: 1) as a component of the APU; 2) the trappings of a military unit is the image of the Combat Banner of military unit of the AFU; 3) it is a collective form; 4) management of the military part of the responsibility of the commander of the military unit; 5) provides for the State budget; 6) it is created in order to ensure the maintenance of constant combat and mobilization readiness of species APU; 7) it may be involved in the implementation

of legal measures of martial law and states of emergency, the fight against terrorism and piracy, strengthen the protection of the state border of the sovereign rights of Ukraine in its exclusive (maritime) economic zone and the continental shelf of Ukraine and their legal registration, to counter illicit trafficking of weapons and narcotic drugs, psychotropic substances, their analogues or precursors in the open sea, emergency situations of natural and man-made disasters, military assistance to other states, as well as to participate in international military cooperation, the international anti-terrorism, anti-piracy and other international peacekeeping and security under international treaties of Ukraine and in the manner and on terms determined by the legislation of Ukraine; 8) it is the subject of military relations; 9) it has an individually assigned number, which consists of five features.

Key words: *defense, security, legal regulation, the state, national security and defense.*

Стаття надійшла 22 травня 2015 р.